

KS. JÓZEF KOZYRA

CHARAKTER TEOLOGICZNY I BIOGRAFICZNY EWANGELII JAKO GATUNKU LITERACKIEGO

Już papież Pius XII w encyklice *Divino afflante Spiritu* (1943 r.) zwraca uwagę na konieczność zajęcia się w naukach biblijnych gatunkami literackimi. Również w nauczaniu Soboru Watykańskiego II znajdujemy wskazówki odnośnie do gatunku literackiego Ewangelii, uwzględniając trzy etapy jej powstawania (Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej *Sancta Mater Ecclesia* z 1964 r. i konstytucja dogmatyczna *Dei verbum* z 1965 r.)¹. Jeden zaś z ostatnich dokumentów kościelnych ogłoszony z okazji zbliżającego się Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 *Jezus Chrystus jedyny Zbawiciel świata, wczoraj, dziś i na wieki* (1997 r.) wyraźnie podkreśla tak teologiczny, jak również biograficzny charakter Ewangelii. Bibliści Polscy na XXXV Zjeździe Naukowym w Przemyślu we wrześniu 1997 r. też zastanawiali się nad gatunkami literackimi w Biblii oraz nad gatunkiem literackim Ewangelii. Podjęty więc obecnie temat jest jak najbardziej aktualny i uzasadniony.

Problem gatunku literackiego Ewangelii przedstawimy omawiając najpierw potrójne znaczenie słowa „ewangelia” w Nowym Testamencie. Następnie ukażemy cechy charakterystyczne Ewangelii; czym, a raczej kim zajmują się Ewangeliści, na jakie prawdy teologiczne zwracają uwagę oraz jakie elementy biograficzne zawierają ich księgi. W dalszej części ustosunkujemy się do zwyczaju sporządzania harmonii Ewangelii oraz podamy propozycje, jak dziś czytać Ewangelię.

I. POTRÓJNE ZNACZENIE SŁOWA „EWANGELIA” W NOWYM TESTAMENCIE

W Nowym Testamencie mamy jedną Ewangelię o Jezusie Chrystusie podaną jednak w poczwórnej formie spisanej według Mateusza, Marka, Łukasza i Jana. Uwzględniając naukę o Ewangeliach przedstawioną w najnowszych dokumentach Kościoła: *Sancta Mater Ecclesia* i *Dei verbum*

¹ Dokumenty Kościoła dotyczące Pisma Świętego, [w:] *Wstęp ogólny do Pisma Świętego*, red. J. Szlaga, Poznań 1986, s. 298.

musimy zwrócić uwagę na potrójne znaczenie słowa „Ewangelia” w Nowym Testamencie².

Greckie słowo *euaggelion* (spolszczone: ewangelia), czyli: dobra i radosna nowina, wiadomość, zostało wzięte z tłumaczenia greckiego Starego Testamentu, a więc z *Septuaginty* (por. Iz 60,6; 61,1; Ps 96,7). Choć ewangelia jako dobra wieść znana była w świecie hellenistycznym, to jednak religijne znaczenie tego słowa w odniesieniu do zbawienia wyraźnie występuje w Starym Testamencie³.

1. W takim też znaczeniu o Ewangelii jako radosnej nowinie o zbawieniu mówi sam Jezus, w synagodze w Nazaret, odwołując się do Iz 61,1: „Duch Pański spoczywa na mnie, bo mnie namaścił i posłał mnie, bym ubogim ogłaszał radosną nowinę [dosł: abym ewangelizował]..., abym obwoływał rok łaski od Pana...Potem oddał księgę słudze i usiadłszy zaczął mówić: Dziś spełniły się te słowa Pisma [Świętego], któreście słyszeli” W Mk 1,14n czytamy, że Jezus głosił Ewangelię o królestwie Bożym, wzywając do nawrócenia i wiary. Ewangelia Jezusa jest więc dlatego radosną nowiną, bo oznacza interwencję zbawcą Boga, dokonaną przez Chrystusa. Jezus głosi tę zbawczą nowinę Swoimi słowami i potwierdza ją czynami, często cudownymi, a zwłaszcza Swoją śmiercią i zmartwychwstaniem. Jezus głosi więc ewangelię o Sobie⁴. Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej *Sancta Mater Ecclesia* tak to wyraziła: „Chrystus Pan otoczył się wybranymi przez siebie uczniami, którzy towarzyszyli Mu od początku, patrzyli na Jego czyny i słuchali Jego słów. W ten też sposób stali się odpowiednimi do tego, aby być świadkami Jego życia i nauki”⁵. Konstytucja Soboru Watykańskiego II *Dei verbum* o słowach i czynach Jezusa pisze: „Święta Matka Kościół usilnie i stanowczo utrzymuje, że cztery Ewangelie, których historyczność bez wahania stwierdza, podają wiernie to, co Jezus, Syn Boży, żyjąc wśród ludzi, rzeczywiście uczynił dla wiecznego ich zbawienia, i czego uczył aż do dnia, w którym został wzięty do nieba” (KO 19)⁶.

Pierwsze więc znaczenie słowa „Ewangelia” w NT odnosi się do Jezusa. Ewangelia jest dobrą nowiną o zbawieniu, które przyniósł Jezus. Dotyczy więc Jego słów i czynów oraz wydarzeń z Jego życia⁷. To ukazanie słów i czynów Jezusa w powiązaniu z różnymi wydarzeniami z Jego życia każe nam zwrócić uwagę również na biograficzny charakter Ewangelii. Ewangelia bowiem jako dobra nowina o zbawieniu głoszona przez Jezusa

² Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej o historycznej prawdzie Ewangelii *Sancta Mater Ecclesia* z 1964 r. oraz fragmenty konstytucji Soboru Watykańskiego II o Bożym Objawieniu *Dei Verbum*, ogłoszonej w 1965 r., omawiają problem powstania Ewangelii, ich charakter literacki i historyczny.

³ J. K u d a s i e w i c z. *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Warszawa 1986. s. 63.

⁴ J. K o z y r a, *Jak powstawały Ewangelie*, Kraków 1992. s. 60.

⁵ Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej *Sancta Mater Ecclesia*, [w:] *Biblia dzisiaj*, praca pod red. J. Kudasiwicza, Kraków 1969. s. 105.

⁶ Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, wyd. 3, Poznań 1986, s. 359.

⁷ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 60.

i potwierdzona Jego czynami łączyła się ściśle z Jego życiem. Obejmowała takie wydarzenia życiowe, jak: narodziny, działalność publiczną, mękę i śmierć oraz zmartwychwstanie.

2. Apostołowie głosząc Ewangelię o Jezusie po Jego śmierci i zmartwychwstaniu włączają w nią nie tylko Jego słowa i czyny, ale także różne wydarzenia z Jego życia, a szczególnie mękę, śmierć i zmartwychwstanie, zwracając uwagę na ich zbawcze znaczenie dla wierzących w Chrystusa⁸. Piotr Apostoł, głosząc Ewangelię Żydom w Jerozolimie, mówił: „Bóg naszych Ojców wślawił Sługę Swego – Jezusa. Wy jednak wydaliście Go i zaparliście się Go przed Piłatem, kiedy ten postanowił go uwolnić. Zaparliście się Świętego i Sprawiedliwego, a wyprosiście ułaskawienie dla zabójcy. Zabiliście Wprowadzającego do życia i nim obdarzającego, ale Bóg wskrzesił Go z martwych, czego my jesteśmy świadkami” (Dz 3,13–15). W katechetycznym wyznaniu wiary, podanym przez św. Pawła w 1 Kor 15,1–3 Apostoł przypomina Ewangelię, skróconą do sprawy męki i zmartwychwstania Jezusa: „Przekazałem wam na początku to, co przejąłem, że Chrystus umarł za nasze grzechy – zgodnie z Pismem [czyli zgodnie z zapowiedziami Pism Starego Testamentu], że został pogrzebany, że trzeciego dnia zmartwychwstał – zgodnie z Pismem, że ukazał się Kefasowi [Piotrowi], a potem Dwunastu”

Chociaż więc Apostołowie nie głoszą Ewangelii jako biografii Jezusa, w dzisiejszym rozumieniu życiorysu, to jednak wątki biograficzne w Ewangelii głoszonej o Jezusie są bardzo ważne. Służą one do wykazania, że znana powszechnie ówczesnym Żydom osoba Jezusa z Nazaretu, znane wypadki z Jego życia, znana sprawa Jezusa stały się przedmiotem nauki o Jezusie Mesjaszu i Zbawicielu. Pierwsi głosiciele Ewangelii, której treścią był Jezus Chrystus, interesowali się bowiem wydarzeniami historycznymi⁹

Św. Piotr tak ujął ową sprawę Jezusa, a więc wątek historyczno-biograficzny o Jezusie, w głoszonej o Nim Ewangelii w domu setnika rzymskiego Korneliusza w Cezarei Nadmorskiej: „Bóg posłał Swe Słowo Synom Izraela, głosząc im radosną nowinę [ewangelię] o pokoju przez Jezusa Chrystusa. On to jest Panem wszystkich. Wiecie, co się działo w całej Judei, poczynając od Galilei, po chrzcie, który głosił Jan. Znacnie sprawę Jezusa z Nazaretu, którego Bóg namaścił Duchem Świętym i mocą. Ponieważ Bóg był z Nim, przeszedł On dobrze czyniąc i uzdrawiając wszystkich, którzy byli pod władzą diabła. A my jesteśmy świadkami wszystkiego, co zdziałał w kraju Judejczyków i w Jerozolimie. Jego to zabili, zawiesiwszy na drzewie. Bóg wskrzesił Go trzeciego dnia i pozwolił Mu się ukazać nie całemu ludowi, ale nam, wybranym uprzednio przez Boga na świadków, nam, którzy z Nim jedliśmy i piliśmy po Jego zmartwychwstaniu. On nam rozkazał ogłosić ludowi i dać świadectwo, że Bóg usta-

⁸ Tamże, s. 60.

⁹ J. K u d a s i e w i c z, dz. cyt., s. 64.

nowił Go sędzią żywych i umarłych. Wszyscy prorocy świadczą o tym, że każdy, kto w Niego wierzy, przez Jego imię otrzymuje odpuszczenie grzechów” (Dz 10,36–43). Również w nauczaniu Pawłowym słowo: Ewangelia oznacza całość nauczania apostoelskiego (por. Rz 1,16; 2,16). I to jest drugie znaczenie słowa Ewangelia. Ewangelia Chrystusa w przekazie Apostoelskim o Jezusie, o Jego słowach, czynach i wydarzeniach z Jego życia wskazuje na zbawienie dokonane przez Chrystusa, obejmujące wszystkich ludzi. Ewangelia o Jezusie w drugim znaczeniu dotyczy więc tego, co głosili Apostołowie i ich uczniowie¹⁰. Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej *Sancta Mater Ecclesia* tak przedstawia ów przekaz apostoelski Ewangelii o Jezusie: „Apostołowie głosili przede wszystkim śmierć i zmartwychwstanie Pana. Świadcząc zaś o Jezusie, wiernie przedstawiali Jego życie i słowa, uwzględniając w sposobie głoszenia okoliczności, w jakich znajdowali się słuchacze [...] Pouczeni zaś [po zmartwychwstaniu Chrystusa] chwalebными wydarzeniami z Jego życia i oświeceni Duchem Prawdy przekazywali swoim słuchaczom rzeczywiste i prawdziwe słowa i czyny Jezusa oraz wydarzenia z Jego życia w pełniejszym zrozumieniu [...] i wyjaśniali je odpowiednio do potrzeb słuchaczy. Głosili też naukę Chrystusa, używając różnych form wyrażania się, zgodnie z celami, jakie im przyświecały i sposobem myślenia słuchających. Te zaś wypowiedzi, którymi posługiwali się głosiciele Chrystusa, można podzielić i zaliczyć do katechez, świadectw, hymnów, modlitw i innych tego rodzaju form, jakimi zwykle posługuje się Pismo Święte i jakich używali ówcześni ludzie”¹¹. Konstytucja dogmatyczna *Dei verbum* o drugim znaczeniu słowa Ewangelia w odniesieniu do nauczania apostoelskiego o Jezusie Chrystusie, mówi: „Apostołowie, to co Jezus powiedział i czynił, przekazali w pełniejszym rozumieniu, jakim cieszyli się pouczeni chwalebными wydarzeniami Jego życia oraz oświeceni światłem Ducha Prawdy” (KO 19). „Chrystus bowiem polecił Apostołom, by Ewangelię, którą sam wypełnił i ustami swoimi obwieścił, głosili wszystkim, jako źródło zbawiennej prawdy i normy moralnej, przekazując im dary Boże. Polecenie to zostało wiernie wykonane przez Apostołów, którzy przez ustne nauczanie, przykłady oraz instytucje przekazali to, czego nauczyli się z nauk Chrystusa, z Jego zachowania się i czynów, albo jak zostali pouczeni przez Ducha Świętego” (KO 7)¹².

Ewangelia więc o Jezusie, w drugim znaczeniu tego słowa, obejmuje przekaz słów i czynów Jezusa przez tradycję apostoelską, przystosowaną do potrzeb Kościołów. Apostołowie zaś jako naoczni świadkowie Jezusa sami również byli gwarantami autentyczności głoszonej przez siebie Ewangelii¹³.

¹⁰ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 60 n.

¹¹ Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej *Sancta Mater Ecclesia...*, s. 106 n.

¹² Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje...*, s. 359; 352 n.

¹³ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 61.

3. Apostołowie, jako naoczni świadkowie życia Jezusa zaczęli z czasem wymierać. Poszerzały się też tereny ewangelizacji, szczególnie wśród pogan, poza Palestyną, jak o tym świadczą Listy i *Dzieje Apostolskie*. Stąd też powstała konieczność posiadania dokumentów poświadczających w sposób wiarygodny autentyczność słów i czynów Jezusa oraz wydarzeń z Jego życia¹⁴. Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej o historycznej prawdzie Ewangelii tak to ujmuje: „Nauczanie Ewangelii przez Apostołów przekazywane było najpierw ustnie, a potem także w formie pisanej. Wielu bowiem usiłowało ułożyć opis wydarzeń dotyczących Jezusa, autorzy zaś święci spisali dla użytku Kościołów cztery Ewangelie. Nadali im też taką formę literacką, która odpowiadała celowi, jaki każdemu z nich przyświecał. Z licznych przekazanych im wiadomości wybierali tylko niektóre, jedne zestawiali syntetycznie, inne obszernie objaśniali, biorąc pod uwagę stosunki, jakie istniały w Kościołach pierwotnych. Szczególnie jednak dbali o to, aby czytelnicy przekonali się o pewności tego wszystkiego, czego ich uczono. Autorzy natchnieni, z przekazanych im wiadomości wybierali te przede wszystkim, które odpowiadały różnym warunkom, w jakich żyli wierni, i celowi przez nich zamierzonemu. Opowiadali zaś w sposób przystosowany do tych warunków i do tego celu. Ponieważ sens wypowiedzi zależy od związku przedstawionych zdarzeń, dlatego Ewangelisci, przekazując słowa lub czyny Jezusa oraz wydarzenia z Jego życia w różnych kontekstach, wyjaśniali je dla pożytku wiernych. Dlatego też należy badać, jaki cel przyświecał Ewangelistom, gdy przytacza słowa lub czyny Jezusa oraz fakty z Jego życia w taki czy inny sposób lub umieszcza je w takim czy innym kontekście. To, że Ewangelisci przytaczają słowa lub opisują czyny Jezusa oraz inne wydarzenia związane z Jego życiem w różnym porządku, bynajmniej nie przynosi jakiegokolwiek uszczerbku prawdziwości ich opowiadaniom, jak również to, że Jego wypowiedzi przytaczają nie dosłownie, lecz w inny sposób, z zachowaniem jednak ich sensu [...] Należy więc uwzględnić wszystko to, co dotyczy powstawania i kompozycji Ewangelii, oraz poznać, jakie cele mieli hagiografowie na względzie, i co faktycznie powiedzieli. Ponieważ wyniki nowszych badań [nad powstawaniem Ewangelii] wskazują, że nauka i życie Jezusa nie były opowiedziane w tym celu, aby je tylko zapamiętać, lecz głoszone je w taki sposób, aby się stały podwaliną wiary i moralności Kościoła, dlatego należy badać nieustrudzenie świadectwo Ewangelistów, aby lepiej wyjaśnić nieprzemijające wartości teologiczne Ewangelii”¹⁵.

Konstytucja Soboru Watykańskiego II *Dei verbum* powtarzając tę samą naukę podkreśla, że „Święci autorowie napisali cztery Ewangelie [...], zachowując formę głoszenia” (KO 19)¹⁶, czyli formę stosowaną w przekazie

¹⁴ Tamże, s. 61

¹⁵ Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej *Sancta Mater Ecclesia...*, s. 107 n.

¹⁶ Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje...*, s. 359.

ustnym. Dlatego też Ewangelista Marek słowem Ewangelia nazwał księgę, którą napisał o Jezusie Chrystusie Synu Bożym (Mk 1,1). To nowe, trzecie już znaczenie słowa: Ewangelia odnosi się więc do księgi o Jezusie Chrystusie i oznacza także gatunek literacki, jakim jest to dzieło¹⁷. Około roku 150 po Chr. Justyn Męczennik nazywa Ewangeliąmi cztery księgi Nowego Testamentu (I Apologia 66,3)¹⁸. Również inni Ojcowie Kościoła mówią o czterech księgach jednej Ewangelii, jaka nam została przekazana od Chrystusa przez Apostołów (por. Augustyn, *Tractatus in Joannem* 36). Nazwanie czterech ksiąg kanonicznych Nowego Testamentu Ewangeliąmi już w II w. po Chr. dokonało się na skutek bardzo ścisłego związku zachodzącego między owymi dziełami a Jezusem, Jego nauczaniem i czynami oraz wydarzeniami dotyczącymi ważnych chwil Jego życia. W tych kanonicznych księgach widzimy też ścisły ich związek z głoszeniem ustnym Ewangelii o Jezusie przez Apostołów¹⁹.

Etymologia i ewolucja słowa: ewangelia (od słów i czynów Jezusa, przez przekaz ustny apostołowski aż do spisanej księgi, a właściwie czterech ksiąg Nowego Testamentu – według Mateusza, Marka, Łukasza i Jana) rzuca wiele światła na rozumienie gatunku literackiego ksiąg nazywanych w Nowym Testamencie Ewangeliąmi²⁰.

II. EWANGELIA JAKO GATUNEK LITERACKI

Ewangelia ze względu na swoją niezwykłą rolę, jaką spełnia, stanowi również swoisty, specyficzny rodzaj literacki. Nie jest ona kroniką życia Jezusa, lecz radosną nowiną o zbawieniu przyniesionym przez Jezusa Chrystusa²¹. On pierwszy ją głosił i On stanowi jej centrum. On jest Ewangelią, ponieważ się z nią utożsamia, gdy mówi: „Kto by zatracił siebie [dosł.: duszę swoją] dla Mnie i dla Ewangelii, ten się uratuje” (Mk 8,35). Chrystus jest istotną treścią Ewangelii. Ona przedstawia nam i uobecnia Chrystusa. Dzięki Jego zmartwychwstaniu Ewangelia jest więc ciągle żywą i radosną nowiną o dostępnym nam zbawieniu.

Autorzy ksiąg zwanych Ewangeliąmi w Nowym Testamencie nie zamierzali napisać życiorysu Jezusa, w dzisiejszym rozumieniu, chociaż można je porównywać z biografiami starożytnymi. Celem napisania Ewangelii było uroczyste proklamowanie dobrej nowiny o zbawieniu, jakiego dokonał Jezus Chrystus. Cel spisanej Ewangelii często więc pokrywał się z celem ustnego jej głoszenia, a było nim wzbudzenie i pogłębienie wiary w Jezusa Chrystusa. Sami Ewangelisci piszą o tym w swoich księgach. I tak Jan wyjaśnia: „Wiele jeszcze innych znaków uczynił Jezus

¹⁷ J. Kudasiwicz, dz. cyt., s. 64 n.

¹⁸ E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 26.

¹⁹ M. Bednarz, *Ewangelie Synoptyczne*, Tarnów 1994, s. 17.

²⁰ J. Kudasiwicz, dz. cyt., s. 67.

²¹ Tamże, s. 79.

wobec uczniów, których nie zapisano w tej księdze. Te zaś zapisano, abyście wierzyli, że Jezus jest Chrystusem, Synem Bożym, i abyście wierząc mieli życie w imię Jego” (20,30n). Łukasz zaś, uzasadniając napisanie swojej Ewangelii, pisze: „Wielu już starało się ułożyć opowiadanie o zdarzeniach, które dokonały się pośród nas, tak jak nam je przekazali ci, którzy od początku byli naocznymi świadkami i sługami słowa [Ewangelii]. Postanowiłem więc i ja zbadać dokładnie wszystko od pierwszych chwil i opisać ci po kolei, dostojny Teofilu, abyś się mógł przekonać o całkowitej pewności nauk, jakich ci udzielono” (1,1–4). Ten sam autor tak charakteryzuje swoją Ewangelię, pisząc księgę drugą z dedykacją również dla dostojnego Teofila: „Pierwszą księgę [Ewangelię] napisałem Teofilu o wszystkim, czego nauczał i co czynił Jezus od początku aż do dnia, w którym udzielił przez Ducha Świętego poleceń Apostołom, których sobie wybrał, a potem został wzięty do nieba” (Dz 1,1n).

Ewangelia jest więc w Nowym Testamencie nowym gatunkiem literackim. Od strony treściowej jest ona przesłaniem mającym za przedmiot dzieło zbawcze Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, którego śmierć i zmartwychwstanie zapewnia ludziom możliwość osiągnięcia zbawienia wiecznego²². Ewangelie są świadectwem wiary i historii zarazem. Podają bowiem wiernie to, czego Jezus, żyjąc wśród ludzi, rzeczywiście uczył i co uczynił dla ich zbawienia. Ponieważ więc zbawienie dokonało się w ramach historycznych, dlatego też księgi opisujące to zbawienie mają charakter historyczny, posiadają elementy starożytnych biografii. Ten historyczny i biograficzny charakter Ewangelii nie zacierają jednak ich teologicznego charakteru. Są one bowiem zarazem świadectwami historii i wiary w Jezusa Chrystusa²³. Nie jest to więc historia kronikarska, lecz o charakterze religijnym, napisana w celu wzbudzenia i pogłębienia wiary²⁴

Całość ziemskiego posłannictwa Jezusa, w którym uwzględniono również wątki biograficzne, przedstawiono według następującego schematu, przejętego z nauczania ustnego Ewangelii przez Apostołów:²⁵

1. Wydarzenia związane z narodzeniem i dzieciństwem Jezusa. – Opisane tylko przez Mateusza (1–2) i Łukasza (1–2) nawiązują do takich świadectw przekazu Apostolskiego, jak np: Rz 1,3n: „Jest to Ewangelia o Jezusie Chrystusie naszym Panu, pochodzącym według ciała z rodu Dawida, a ustanowionym w zmartwychwstaniu przez Ducha Uświęcenia pełnym mocy Synem Bożym”; lub Ga 4,4n: „Gdy nadeszła pełnia czasu, zesłał Bóg Swego Syna, zrodzonego z Niewiasty, zrodzonego pod Prawem [...]”

2. Wystąpienie Jana Chrzciciela, jako przygotowanie działalności Jezusa Chrystusa²⁶. – Wszyscy Ewangelści zgodni są co do tej sprawy,

²² J. K o z y r a, dz. cyt., s. 61.

²³ H. L a n g k a m m e r, *Wprowadzenie do Ksiąg Nowego Testamentu*, Wrocław 1982, s. 184 n.

²⁴ J. K u d a s i e w i c z, dz. cyt., s. 79.

²⁵ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 61.

nawiązując przy tym do tradycji Apostolskiej. Apostołowie bowiem wyraźnie zaznaczają, że chcą dawać świadectwo o Jezusie, z którym przebywali przez cały czas, począwszy od chrztu Janowego, aż do dnia, kiedy Jezus został wzięty od nich do nieba (por. Dz 1,21n; 10,37; 13,24).

3. Schemat topograficzno-teologiczny²⁷. – Działalność publiczna Jezusa w nauczaniu Apostolskim obejmowała: Galileę, Dekapol i Syrofenicję oraz Judeę z Jerozolimą na czele, a więc całą Palestynę wraz z okolicami (por. Dz 10,37; 13,31). Ewangelisci zwani Synoptykami (Mt, Mk, Łk) opierają się na następującym schemacie topograficzno-teologicznym ujmującym działalność publiczną Jezusa: Galilea wraz z okolicami (Dekapol, Syrofenicja), droga do Jerozolimy oraz Jerozolima w czasie ostatniej pielgrzymki Jezusa na święto Paschy. Ewangelista Jan nie trzyma się tego schematu, ukazując Jezusa działającego przede wszystkim w Jerozolimie, bo aż pięciokrotnie obecnego tam z okazji różnych świąt żydowskich. Poza tym pisze również o działalności Jezusa w Galilei i w Samarii oraz w Judei.

4. Publiczna działalność Jezusa wypełniona Jego cudownymi czynami i autorytatywnym nauczaniem²⁸. – Streszczenie publicznej działalności Jezusa znajdujemy w następujących słowach Apostołów Piotra i Pawła: „Posłannictwo Jezusa z Nazaretu Bóg potwierdził wam [Żydom] niezwykłymi czynami, cudami i znakami, jakich dokonał przez Niego wśród was, o czym sami wiecie” (Dz 2,22). „Bóg posłał Swe Słowo Synom Izraela ogłaszając im radosną nowinę [Ewangelię] o pokoju przez Jezusa Chrystusa. On to jest Panem wszystkich. Znaie sprawę Jezusa z Nazaretu, którego Bóg namaścił Duchem Świętym i mocą. Dlatego że Bóg był z Nim, przeszedł On dobrze czyniąc i uzdrawiając wszystkich, którzy byli pod władzą diabła. A my jesteśmy świadkami wszystkiego, co zdziałał w krainie Judejczyków i w Jerozolimie” (Dz 10,36–39). „Jezus ukazywał się przez wiele dni tym, którzy z Nim razem poszli z Galilei do Jerozolimy, a teraz dają o Nim świadectwo przed ludem” (Dz 13,31).

We wszystkich Ewangeliach ta część, o działalności publicznej Jezusa, stanowi też trzon księgi.

5. Szczegółowo rozbudowana historia męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa²⁹. – Istotą Ewangelii głoszonej ustnie przez Apostołów jest przede wszystkim prawda o śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa, poszerzona niekiedy o szczegóły dotyczące owych wydarzeń. Św. Piotr mówił w swoim pierwszym wystąpieniu na placu świątyni w Jerozolimie: „Jezusa z Nazaretu, Męża, który z woli, postanowienia i przewidzenia Bożego został wydany, przybiliście rękami bezbożnych do krzyża i zabiliście. Lecz Bóg wskrzesił Go, zerwawszy więzy śmierci, gdyż było niemożliwe, aby ona panowała nad Nim. Bo Dawid mówił o Nim: Miałem

²⁶ Tamże, s. 45, 61.

²⁷ Tamże, s. 45.

²⁸ Tamże, s. 45, 61.

²⁹ Tamże, s. 45, 61 n.

Pana zawsze przed oczami, gdyż stoi po mojej prawicy, abym się nie zachwiał. Dlatego ucieszyło się moje serce i rozradował się mój język, także i moje ciało spoczywać będzie w nadziei, że nie zostawisz duszy mojej w Otchłani ani nie dasz Świętemu Twemu ulec skażeniu. Dałeś mi poznać drogi życia i napełnisz mnie radością przed obliczem Twoim. Bracia, wolno powiedzieć do was otwarcie, że patriarcha Dawid umarł i został pochowany w grobie, który znajduje się u nas aż po dzień dzisiejszy. Więc jako prorok, który wiedział, że Bóg przysiągł mu uroczyście, iż Jego Potomek zasiądzie na jego tronie, widział przyszłość i przepowiedział zmartwychwstanie Mesjasza, że ani nie pozostanie w Otchłani, ani ciało Jego nie ulegnie rozkładowi. Tego właśnie Jezusa wskrzesił Bóg, a my wszyscy jesteśmy tego świadkami. Wyniesiony na prawicę Boga, otrzymał od Ojca obietnicę Ducha Świętego i zesłał Go, jak to sami widzicie i słyszycie. Bo Dawid nie wstąpił do nieba, a jednak powiada: Rzekł Pan do Pana mego: Siądź po prawicy mojej, aż położę nieprzyjaciół Twoich podnóżkiem stóp Twoich. Niech więc cały dom Izraela wie z niewzruszoną pewnością, że tego Jezusa, którego wyście ukrzyżowali, uczynił Bóg i Panem, i Mesjaszem” (Dz 2,23–36). „Bóg naszych ojców, Bóg Abrahama, Izaaka i Jakuba, wślawił Sługę Swego, Jezusa, wy jednak wydaliście Go i zaparliście się Go przed Piłatem, gdy postanowił Go uwolnić. Zaparliście się Świętego i Sprawiedliwego, a wyprosiliście ułaskawienie dla zabójcy. Zabiliście Prowadzącego do życia, ale Bóg wskrzesił Go z martwych, czego my jesteśmy świadkami. I przez wiarę w Jego imię temu człowiekowi, którego widzicie i którego znacie, imię to przywróciło siły. Wiara [wzbudzona] przez niego dała mu tę pełnię sił, którą wszyscy widzicie. Lecz teraz wiem, bracia, że działaliście w nieświadomości, tak samo jak zwierchnicy wasi. A Bóg w ten sposób spełnił to, co zapowiedział przez usta wszystkich proroków, że Jego Mesjasz będzie cierpiał” (Dz 3,13–18). „Jego to zabili, zawiesiwszy na drzewie. Bóg wskrzesił Go trzeciego dnia i pozwolił Mu ukazać się nie całemu ludowi, ale nam, wybranym uprzednio przez Boga na świadków, którzyśmy z Nim jedli i pili po Jego zmartwychwstaniu. On nam rozkazał ogłosić ludowi i dać świadectwo, że Bóg ustanowił Go sędzią żywych i umarłych. Wszyscy prorocy świadczą o tym, że każdy, kto w Niego wierzy, przez Jego Imię otrzymuje odpuszczenie grzechów” (Dz 10,39–43). „Bo mieszkańcy Jerozolimy i ich zwierchnicy nie uznali Go, i potępiając Go wypełnili głosy Proroków, odczytywane co szabat. Chociaż nie znaleźli w Nim żadnej winy zasługującej na śmierć, zażądali od Piłata, aby Go stracił. A gdy wykonali wszystko, co było o Nim napisane, zdjęli Go z krzyża i złożyli w grobie. Ale Bóg wskrzesił Go z martwych, a On ukazywał się przez wiele dni tym, którzy z Nim razem poszli z Galilei do Jerozolimy, a teraz dają świadectwo o Nim przed ludem. My właśnie głosimy wam Dobrą Nowinę o obietnicy danej ojcom: że Bóg spełnił ją wobec nas jako ich dzieci, wskrzesiwszy Jezusa. Tak też jest napisane w psalmie drugim: Ty jesteś moim Synem, Jam Ciebie dziś zrodził. A [to], że Go wskrzesił z martwych i że

nie miał już nigdy ulec rozkładowi, tak wyraził: Wypełnię wiernie, święte sprawy Dawida. Dlatego i w innym miejscu mówi: Nie dozwolisz, aby Twój Święty uległ skażeniu. Dawid jednak, zasłużywszy się swemu pokoleniu, zasnął z woli Bożej i został złożony u boku swych przodków, i uległ skażeniu. Lecz nie uległ skażeniu Ten, którego Bóg wskrzesił. Niech więc będzie wam wiadomo, bracia, że zwiastuje się wam odpuszczenie grzechów przez Niego: Każdy, kto uwierzy, jest przez Niego usprawiedliwiony ze wszystkich [grzechów], z których nie mogliście zostać usprawiedliwieni w Prawie Mojżeszowym” (Dz 13,27–39). „Przypominam wam Ewangelię, którą wam głosiłem [...] że Chrystus umarł zgodnie z Pismem, za nasze grzechy; że został pochowany; że zmartwychwstał trzeciego dnia, zgodnie z Pismem; że ukazał się Kefasowi, a potem Dwunastu [...]” (1 Kor 15,1–5).

Również w poszczególnych księgach kanonicznych Ewangelii możemy zauważyć, jak wiele uwagi poświęcają autorzy męce, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa. Każdy Ewangelista przedstawia trzy zapowiedzi męki Jezusa oraz nieproporcjonalnie do reszty wydarzeń rozbudowuje opis Jego męki: Mt 26–28; Mk 14–16; Łk 22–24; J 12–21.

6. Męka, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa jest wypełnieniem zapowiedzi Starego Testamentu³⁰. – Odwoływanie się do Pism Starego Testamentu w nauczaniu Apostolskim (por. Dz 2–5; 10; 13; 1Kor 15) było dla Żydów głównym argumentem teologicznym. Metoda wypełniania się Pism weszła już na stałe także do ewangelicznych opisów Męki Pańskiej. W nauczaniu apostolskim spotykamy się albo z ogólnym stwierdzeniem wypełniania się zapowiedzi prorockich (jak np. Dz 3,18.24; 10,43; 13,29), albo też ze szczegółowym odwoływaniem się do konkretnych tekstów Starego Testamentu (np. Dz 2,24–31; 4,11).

Tę samą tendencję zauważamy w ewangelicznych opisach Męki Jezusa. Podstawowe znaczenie dla powstania opisów Męki Pańskiej w Ewangeliach mają następujące teksty Starego Testamentu:

- pieśni o cierpiącym Słudze Jahwe (Iz 50,4–9; 52,13–53,12),
- zabicie baranków paschalnych (Wj 12,1–28),
- liturgia Dnia Pojednania (Kpł 16,1–34),
- ceremonia konsekracji kapłanów (Wj 29,1–37),
- ofiarowanie Izaaka (Rdz 22,1–19),
- prześladowanie człowieka sprawiedliwego (Ps 22;69; Mdr 2,10–20; Za 12,10).

Tradycja Starego Testamentu żyje więc nadal w historii Męki Pańskiej. Zinterpretowana zaś została w nowym duchu w odniesieniu do dzieła zbawczego Jezusa Chrystusa, który umarł i zmartwychwstał jako zapowiedziany i oczekiwany Zbawiciel świata. Dlatego też tak chętnie stosuje się w opisach męki Jezusa zasadę typologii: Jezus – Sługa Jahwe; baranek paschalny; krwawe ofiary w Dniu Pojednania; ofiara Izaaka; prześlado-

³⁰ Tamże, s. 37, 46.

wanie i cierpienia człowieka sprawiedliwego. Męka Pańska stała się bowiem wypełnieniem zapowiedzi Starego Testamentu.

Zastanawiając się nad gatunkiem literackim spisanej Ewangelii, należy zwrócić uwagę na dość wyraźną zależność wyrażania myśli na piśmie od ustnej tradycji Apostolskiej. Ewangelia spisana bowiem zachowuje formę kerygmatyczną, a więc formę głoszenia, przez którą obwieszcza się słowa i czyny oraz wydarzenia z życia Jezusa, czyli fakty. One to stanowią podstawę życia wiary Kościoła. Cel kerygmatyczny Ewangelii sprawił też, iż centralnym punktem jej zainteresowania jest nie tyle element historyczny lub biograficzny w życiu Jezusa, lecz aspekt religijny i teologiczny. Najważniejsze bowiem jest to, jakie znaczenie dla naszego zbawienia mają wydarzenia związane z Jezusem. Dlatego Ewangelia jest zarazem świadectwem historii oraz świadectwem wiary. Gatunek literacki Ewangelii jest oryginalnym uroczystym orędziem zbawienia dokonanego przez Jezusa Chrystusa. Ewangelia jest więc dobrą i radosną nowiną Jezusa i o Jezusie Chrystusie. Aspekt biograficzny Ewangelii jest istotowo związany z aspektem teologicznym, a ściśle: chrystologicznym, który nie jest sprzeczny z danymi historycznymi pierwszych świadectw o Jezusie, przekazanych przez naocznych świadków³¹.

III. BIOGRAFICZNY CHARAKTER EWANGELII

Ewangelie mają wartość biograficzną, lecz w hellenistycznym znaczeniu życiorysów tamtych czasów. Porównując bowiem nowotestamentalne Ewangelie z biograficzną twórczością świata grecko-rzymskiego i judaistycznego, widać wiele podobieństw. Dlatego też możemy również Ewangelie traktować jako żywoty Jezusa. Analiza historycznej wiarygodności chrześcijańskich źródeł prowadzi do współczesnych poszukiwań dążących nie tylko do traktowania z większym zaufaniem historycznej podstawy opowiadań ewangelicznych, ale widzi coraz silniejszy związek między Ewangeliami a grecko-rzymskimi biografiami tamtych czasów. Przeszliśmy więc od naiwnego traktowania Ewangelii jako biografii Jezusa, przez zwyczajne zaprzeczenie takiego wartościowania przez morfokrytyków w XVIII i XIX w. aż do udokumentowanego krytycznie powrotu nie tylko historycznej, lecz także biograficznej ich wartości w hellenistycznym rozumieniu żywotów tamtych czasów.

Oddźwięk tych najnowszych poszukiwań uzasadnienia historycznej i biograficznej wartości Ewangelii znajdujemy w oficjalnym dokumencie Papieskiego Komitetu Obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, opracowanego w 1997 r. przez Komisję Teologiczno-Historyczną i ogłoszonego pod znamienym tytułem: *Jezus Chrystus, jedyny Zbawiciel świata*,

³¹ Tamże, s. 62.

wczoraj, dziś i na wieki³². Tytuł ten nawiązuje do tekstu listu apostołskiego papieża Jana Pawła II *Tertio millennio adveniente* z 1994 r., przygotowującego i zapowiadającego ów Wielki Jubileusz (nr 40), w którym papież cytuje Hbr 13,8. W dokumencie tym papież pisze jakże ważne słowa: „To wielkie wydarzenie, o którym historycy niechrześcijańscy zaledwie wspominają, nabiera nowego blasku dopiero w pismach Nowego Testamentu, które chociaż są dokumentami wiary, to jednak w swym przekazie posiadają wartość również jako świadectwa historyczne” (nr 5)³³.

Znaczący wkład w przywrócenie Ewangeliom ich historycznej i biograficznej wiarygodności zawdzięczamy badaniom G. N. Stantona. Zajmując się starożytnymi biografiami, zwraca on uwagę, iż wielu z nich brakuje tych elementów, które dziś uważa się za ważne, np. chronologii oraz psychologicznego rozwoju bohatera. Doszedł on do wniosku, że Ewangelie, choć różnią się swoim charakterem od współczesnych żywotów, też można uznać za biografie. Tego samego zdania są także inni uczeni, jak: Ch. T. Talbert (1978 r.), Ph. Shuler (1982 r.), K. Berger (1984 r.) czy R. A. Burrige (1992 r.). Ten ostatni przeanalizował 10 żywotów starożytnych z czasów przed i po narodzeniu Chrystusa, takie jak: Vita Cesarii – Swetoniusza; Agricola – Tacyta; Caton Minor – Plutarcha; Agesilaus – Ksenofonta; Atticus – Korneliusza; Eurypides – Satyra; Demonax – Lucjusza; Euagor – Izokratesa; Apolonius – Filostrata; Vita Mosis – Filona z Aleksandrii. Z analiz tych Burrige wyciągnął następujące wnioski: Najważniejszą cechą gatunku bios (vita, żywot) jest wyłączna uwaga skupiona na głównej postaci. Mamy tu jednak do czynienia tak z całym życiem bohatera, jak niekiedy tylko z niektórymi jego okresami. Autorzy żywotów czasem skupiają się na faktach i chronologii, czasem zaś na innych tematach, naukach i cnotach, nie zachowując porządku chronologicznego³⁴.

W podobny sposób jak powyższe biografie grecko-rzymskie Burrige przeanalizował również Ewangelie.

Charakterystycznymi elementami starożytnych bios (żywotów) w Ewangeliach są:

1. Genealogie (Mt 1; Łk 3), prologi (Łk 1,1–4).
2. Jedynym podmiotem Ewangelii jest Jezus, postać kluczowa, zajmująca całą scenę. Wszystko inne obraca się wokół Niego. Krag światła skupia się zawsze na Jezusie.
3. Ewangelie koncentrują się na ostatnich latach życia Jezusa, a przede wszystkim na Jego śmierci.

³² Jezus Chrystus, jedyny Zbawiciel świata, wczoraj, dziś i na wieki. Oficjalny dokument Papieskiego Komitetu Obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, oprac. Komisja Teologiczno-Historyczna, Katowice 1997.

³³ List apostołski *Tertio millennio adveniente* Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, duchowieństwa i wiernych w związku z przygotowaniem Jubileuszu Roku 2000, Poznań 1994, s. 7 n., 47.

³⁴ Jezus Chrystus, jedyny Zbawiciel świata, wczoraj, dziś i na wieki..., s. 75 n.

Ten brak odniesień do innych okresów życia był często powodem od-
mawiania Ewangeliiom ich biograficznego charakteru. Jednakże w innych
analizowanych biografjach starożytnych pierwsze 30–40 lat życia bohate-
rów są również omawiane bardzo krótko lub w ogóle pomijane. Akcent
zaś kładzie się na decydujący okres ich życia i śmierci.

4. Ewangeliczne opisy męki Jezusa zajmują w całości dzieła podobną
ilość miejsca jak w innych starożytnych biografjach (średnio około 15–
20%)

5. Analiza akcji w trzech Ewangeljach Synoptycznych (Mt, Mk, Łk)
wykazała, że Ewangelisci opowiadają historię Jezusa, która posiada do-
kładne umiejscowienie geograficzne. Miejszem docelowym, do którego
zmierza Jezus, jest Jerozolima.

6. Ewangelisci – Synoptycy przestrzegają chronologicznej struktury,
przechodzącej od narodzenia (Mt, Łk) i publicznej działalności (Mt, Mk,
Łk) aż do męki i śmierci. W tej ramie przestrzenno-czasowej każdy z Sy-
noptyków umieszcza swój materiał tematyczny.

7. Ewangelie, podobnie jak biografie starożytne wydobywają charak-
ter postaci z jej słów i czynów. Dlatego bezpodstawny jest zarzut, że
w Ewangeljach brakuje opisu wyglądu zewnętrznego Jezusa czy podania
cech Jego charakteru. Taki jest bowiem wymóg współczesnych biografii,
a nie w starożytności. Zamiast więc mówić w sposób abstrakcyjny np.
o miłosierdziu Jezusa zawsze zauważającego potrzeby ubogich, Ewange-
liści ukazują Go jako człowieka wyrozumiałego i otwartego na potrzebu-
jących. Mamy tu więc do czynienia z charakterystyką pośrednią, ale przez
to nie mniej pełną i skuteczną.

8. Również Ewangelista Jan bardzo jest zainteresowany działalnością
Jezusa, kiedy opowiada o Nim i przedstawia Jego nauki. Ponad 20% bo-
wiem zdań w tej Ewangelii ukazuje, że Jezus jest bezpośrednio podmio-
tem działania. Ponad zaś 30% zdań w Ewangelii Jana odnosi się pośred-
nio do Jezusa. Tak więc ponad 55% zdań w tej Ewangelii mówi o Jezusie.
Fakt zaś, że około 33% tekstu Ewangelii Jana (12–21) wiąże się z ostat-
nim tygodniem życia ziemskiego Jezusa i że tekst ten poświęcony jest
mowom pożegnalnym oraz Jego męce i śmierci, nie jest obce starożytnym
żywotom. Podobnie bowiem piszą Ksenofont w żywocie Agezilausza o-
raz Filostrat o Apoloniuszu³⁵.

Traktowanie więc Ewangelii jako biografii Jezusa zbliżonych do żywo-
tów starożytnych (bios, vita) jest uzasadnione. Ewangelie jednak różnią
się swoim charakterem od współczesnych biografii. W Ewangeljach, jako
biografiach okresu grecko-rzymskiego, brakuje więc takich elementów,
które dziś uważane są za ważne, np. chronologii oraz psychologicznego
rozwoju bohatera. Ewangelisci dążą do ukazania postaci Jezusa nie
przedstawiając nam Jego fotografii, lecz przemyślany i zinterpretowany
obraz, ukazany w konkretnych sytuacjach życiowych. Ewangelistom nie

³⁵ Tamże, s. 77–80.

chodzi o abstrakcyjną charakterystykę postaci. Jezus bowiem jest źródłem i fundamentem wiary Kościoła, jego modlitwy, misji, służby i świadectwa. Dlatego Ewangelie koncentrują się na słowach i czynach Jezusa, a przede wszystkim na zbawczym wydarzeniu Jego śmierci i zmartwychwstania³⁶. Cztery Ewangelie mogą być więc traktowane jako cztery podręczniki przeżywania wiary w Chrystusa. Ewangelia Marka opowiada więc historię Jezusa chcąc doprowadzić do nawrócenia katechumenów. Mateusz przedstawia historię Jezusa dając nowo ochrzczonej najodpowiedniejszy sposób naśladowania Go. Łukasz chce pomóc chrześcijanom, którzy mają traktować swoje życie jako ewangeliczne i misyjne dawanie świadectwa o Jezusie. Ewangelia Jana zaś jest historią Jezusa opowiedzianą dojrzałym już chrześcijanom. Dlatego też kształtuje duchowość wierzących Chrystocentrycznie i Trynitarnie.

Ewangelie, jako żywoty Jezusa to nie tylko źródło informacji o Jego życiu, lecz przede wszystkim autentyczny i jakże złożony przekaz wiary, ponowne przedstawienie zbawczych wydarzeń oraz egzystencjalna interpretacja nawrócenia i zaproszenie do apostołatu³⁷.

M. Wojciechowski, uzasadniając biograficzny charakter Ewangelii przez porównanie ich ze starożytnymi żywotami, zwraca jeszcze uwagę na następujące szczegóły, o których dotychczas nie było mowy. Otóż biografie starożytne, podobnie jak Ewangelie w Nowym Testamencie, układały opisy czynów i wypowiedzi bohatera tematycznie. Skupiały się one na głównym okresie życia bohatera. Nierzadko wiele uwagi poświęcano jego pochodzeniu, okolicznościom narodzin i śmierci, podkreślając ich niezwykłość i głębsze znaczenie. W Ewangeliiach jak i w antycznych biografiiach stosuje się różne gatunki i formy literackie, jak również dostrzegamy liczne i bardzo skomplikowane zabiegi kompozycyjne. Często widzimy w biografiiach starożytnych, podobnie jak w Ewangeliiach, cele dydaktyczne. Chodziło więc o pochwałę bohatera i o przedstawienie go jako przykładu. Ewangelie jako dzieła teologiczne nawiązują do podobnego charakteru ksiąg Starego Testamentu (księgi historyczne), które łącząc relacje o wydarzeniach i słowach, podają ich głębszy sens religijny. Ukazują bowiem historię na tle dziejów Przymierza z Bogiem i ludźmi. Ewangelie opowiadają więc i o życiu Jezusa, i zarazem głoszą wiarę w Niego³⁸.

Podsumowując dotychczasowe rozważania nad gatunkiem literackim Ewangelii, możemy więc stwierdzić, że są one dziełami o charakterze teologicznym, posiadającymi elementy biografii starożytnych³⁹ Przykła-

³⁶ Tamże, s. 80 n.

³⁷ Tamże, s. 81 n.

³⁸ M. Wojciechowski, *Synopsa czterech Ewangelii w nowym przekładzie. Wstęp*, Warszawa 1997, s. XXXIV

³⁹ Do takiego wniosku doprowadziły również dyskusje naukowe na XXXV Zjeździe Bibliotek Polskich w Przemysłu w dniach 17–19. 09. 1997 r. nad referatami wygłoszonymi przez A. Kowalczyka „Gatunek literacki Ewangelii św. Mateusza” oraz M. Wojciechowskiego „Ewangelie jako biografie”

dem takiego spojrzenia na Ewangelie może być opracowanie J. Gnilki jako orędzia zbawczego i historii Jezusa⁴⁰.

IV WĄTKI BIOGRAFICZNE EWANGELII A SPORZĄDZANIE HARMONII EWANGELII

Już w pierwotnym chrześcijaństwie, bo w II w., próbowano z czterech Ewangelii kanonicznych skomponować jeden żywot Jezusa. Zapotrzebowanie takie wysuwała katecheza misyjna. Aby więc możliwie szybko i w sposób łatwy do zapamiętania przybliżyć niechrześcijanom życie i dzieło Jezusa, aby zapoznać z Jego osobą i nauką, określono przede wszystkim ramy chronologiczne Ewangelii. Osadzono w nich wybrane fragmenty z czterech ksiąg Ewangelii kanonicznych w ten sposób, że nie uległ zakłóceniu schemat życia Jezusa, a przy tym pominięto dublety. To, czego w opisie życia Jezusa nie znajdowano w jednej Ewangelii kanonicznej, to uzupełniano tekstami z innej. Zakładano przy tym, że Ewangelie są żywotami Jezusa, wzajemnie się uzupełniającymi. W ten sposób bowiem tłumaczono różnice pomiędzy poszczególnymi Ewangeliami. Nie zwracano też przy tym uwagi ani na założenia redakcyjne poszczególnych Ewangelii, ani na szczególne zaakcentowanie różnych tematów teologicznych przez Ewangelistów⁴¹.

Już w 170 r. po Chr. Tacjan Syryjczyk sporządził harmonię Ewangelii zwaną Diatessaronem, a więc jedno opowiadanie życia Jezusa – żywot Chrystusa oparty na wybranych tekstach z czterech Ewangelii kanonicznych⁴². Szkielet chronologiczny tej sztucznie stworzonej biografii Jezusa oparł on na Ewangelii św. Jana i wprowadził teksty z innych Ewangelii (synoptyczne). Diatessaron Tacjana cieszył się tak wielkim powodzeniem, iż już w IV w. Kościół Syryjski czytał głównie to opracowanie zamiast księgi kanonicznej czterech Ewangelii. Musiał w tej sprawie interweniować nawet biskup Teodoret z Cyru (450 r. po Chr.), nakazując czytanie wszystkich czterech ksiąg Ewangelii kanonicznych. Mimo jednak tych interwencji władzy kościelnej, zwyczaj sporządzania harmonii Ewangelii był nadal kontynuowany tak w starożytności chrześcijańskiej, jak i w średniowieczu (np. Piotr Skarga), a nawet w czasach współczesnych⁴³ (np. W. S z c z e p a ń s k i, *Bóg-Człowiek w opisie Ewangelistów. Nowy synoptyczny przekład czterech Ewangelii w jednej*, Rzym 1914, a także Kraków 1924, 1937, 1950).

U podłoża tych prób leżał przede wszystkim motyw duszpasterski. W czasach bowiem, kiedy większość ludzi nie mogła korzystać z ksiąg

⁴⁰ J. G n i l k a, *Jesus von Nazaret. Botschaft und Geschichte*, Freiburg 1990, wyd. polskie: *Jezus z Nazaretu. Orędzie i dzieje*, Kraków 1997.

⁴¹ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 62.

⁴² J. K u d a s i e w i c z, dz. cyt., s. 122.

⁴³ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 62.

pisanych, katechizacja prowadzona była przez nauczanie ustne, za pomocą słów i obrazów⁴⁴ oraz w oparciu o harmonię Ewangelii i w sposób wystarczający odpowiadała istniejącej sytuacji. Także współcześnie napisane dzieje lub żywoty Jezusa, np. przez D. Ropsa⁴⁵ czy G. Ricciottiego⁴⁶, traktowały Ewangelie kanoniczne pod aspektem kronikarsko-historycznym. Dlatego w opracowaniach tych wątki historyczne przeważały nad założeniami teologicznymi. Dzieła te pisano głównie w celach apologetycznych, próbując w ten sposób wykazać historyczność Jezusa Chrystusa oraz zapoznać czytelnika z syntetycznie ujętym życiorysem Jezusa w oparciu o cztery Ewangelie kanoniczne⁴⁷

Harmonia Ewangelii doprowadziła, niestety, do niezwracania uwagi na specyfikę poszczególnych Ewangelii i tym samym wypaczyła obraz Jezusa. Przeciw sporządzaniu harmonii Ewangelii wysuwa się dziś następujące argumenty:

1. Współczesne badania naukowe nad Ewangelią oraz najnowsze dokumenty Kościoła podają, że intencją Ewangelistów było przekazanie Dobrej Nowiny o zbawieniu mesjańskim. Sztuczne więc przetwarzanie Ewangelii w biografię Jezusa (tak jak w harmonii Ewangelii) jest przeciwne zamierzonym celom autorów biblijnych. Tworząc harmonię Ewangelii, nie uwzględnia się bowiem teologicznych założeń redakcyjnych Ewangelistów.

2. Ewangelie kanoniczne posiadają elementy biografii starożytnych. Trudno jednak ułożyć z nich żywot Jezusa, ponieważ wątki biograficzne posłużyły poszczególnym Ewangelistom dla przedstawienia prawdy teologicznej o Jezusie. Analiza Ewangelii metodą historii redakcji wykazuje oryginalność literacką i teologiczną poszczególnych Ewangelii kanonicznych. Każda z nich ma swą własną strukturę, swoje ulubione tematy, swoje ujęcia i przedstawienie postaci Jezusa. Przez unifikację i opuszczanie różnych tekstów Ewangelii kanonicznych przy sporządzaniu harmonii Ewangelii zamazany zostaje obraz Jezusa i następuje niwelacja Jego osobowości. Zabieg bowiem dokonany przy sporządzaniu harmonii Ewangelii można porównać do nakładania na siebie czterech różnych obrazów Jezusa ukazanych przez różnych autorów, w różnych celach szczegółowych i różnym ludziom przy różnych okazjach.

3. Sporządzanie harmonii Ewangelii wydaje się pomijać fakt, że Bóg zamierzył przekazać nam naukę i czyny Jezusa przez autorów natchnionych w czterech Ewangeliach kanonicznych, a nie w jednej tylko wersji pisanej⁴⁸. Poznając zaś zamierzone przez Boga i objęte natchnieniem Ducha Świętego różnice między poszczególnymi Ewangeliąmi kanonicznymi

⁴⁴ Przykładem może być średniowieczna Biblia Pauperum, a więc obrazy i rzeźby o tematyce ewangelicznej.

⁴⁵ D. R o p s, *Dzieje Chrystusa*, Warszawa 1968.

⁴⁶ G. R i c c i o t t i, *Życie Jezusa Chrystusa*, Warszawa 1956.

⁴⁷ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 63.

⁴⁸ J. K u d a s i e w i c z, dz. cyt., s. 123 n.

mi, możemy oglądać różne obrazy Jezusa Chrystusa. Do zrozumienia Go bowiem i spotkania się z Nim wiodą różne drogi.

V. WSPÓŁCZESNE PROPOZYCJE CZYTANIA EWANGELII

Skoro harmonia Ewangelii wydaje się być obecnie już nie do przyjęcia proponowanym przez wieki sposobem poznania Jezusa Chrystusa ukazanego nam przez czterech Ewangelistów, trzeba więc odpowiedzieć na pytanie, jak dziś należy czytać Ewangelie? Jak czytać te Księgi Nowego Testamentu o Jezusie, skoro mamy w nich elementy biografii starożytnych, a zarazem należy wnikać w prawdę teologiczną tych poszczególnych Pism, uwzględniając ich powstanie oraz gatunek literacki?

Jak już wspomniano, harmonie Ewangelii miały ułatwić czytanie Ewangelii i zapoznać się z żywotem Jezusa na podstawie wybranych tekstów z poszczególnych Ewangelii kanonicznych. Harmonia Ewangelii była kompilacją czterech Ewangelii kanonicznych w jedną księgę traktowaną jako *Żywot Pana naszego Jezusa Chrystusa*. Niektóre więc treści Ewangelii kanonicznych były w harmonii w ogóle niedostępne, gdyż je opuszczono, ponieważ nie mieściły się w tym streszczeniu życia Jezusa. Zamiast też czterech różnych bogatych spojrzeń na Chrystusa przedstawionych w Ewangeliiach kanonicznych, w harmonii zaproponowano jeden spłaszczony i preparowany Jego obraz.

Zamiast więc jednego spojrzenia na Chrystusa przedstawionego w harmonii Ewangelii, proponuje się dziś czytanie jednej Ewangelii o Jezusie zredagowanej w czterech różnych formach przez czterech Ewangelistów: Mateusza, Marka, Łukasza i Jana.

1. Te cztery Ewangelie kanoniczne można ułożyć paralelnie obok siebie i objąć je na raz jednym spojrzeniem, a więc czytać je według **klucza synoptycznego**⁴⁹ Synopsa bowiem oznacza całościowe i równoczesne oglądanie poszczególnych fragmentów czterech Ewangelii. Kiedy porówna się z sobą teksty tych Ewangelii, czytając je synoptycznie, wtedy lepiej widać szczegóły, co dla wszystkich Ewangelii jest wspólne i to, co je różni, a więc co specjalnie chciał podkreślić poszczególny Ewangelista. Pełniej więc ogląda się obraz Jezusa nakreślony inaczej w każdej z tych czterech Ksiąg Nowego Testamentu. Można też dostrzec własne perspektywy i założenia każdego z Ewangelistów. Dla uproszczenia samej czynności współoglądania czterech Ewangelii tekst tych ksiąg podany jest zazwyczaj w czterech paralelnych kolumnach. Jeśli jakiś fragment Ewangelii Jezusa zamieszczają wszyscy czterej Ewangelieści, to wszystkie cztery kolumny są zapisane tekstem poszczególnych Ewangelii. Jeżeli zaś jakiś fragment Ewangelii Jezusa pojawia się w trzech lub dwóch albo tylko w jednej Ewangelii kanonicznej, to pozostałe kolumny nie są zapisane.

⁴⁹ Tamże, s. 124 nn.

Synopsy Ewangelii publikuje się obecnie albo w języku oryginalnym, w jakim te księgi zostały napisane, a więc po grecku⁵⁰ lub w tłumaczeniu na języki nowożytny⁵¹. W języku polskim ukazało się również kilka Synops Ewangelii opracowanych przez E. Dąbrowskiego⁵², opartej na tłumaczeniu polskim Pisma Świętego Nowego Testamentu z Wulgaty, czyli z tekstu łacińskiego przyjętego powszechnie w Kościele od św. Hieronima, oraz K. Romaniuka⁵³ i M. Wojciechowskiego⁵⁴, opartych na nowych tłumaczeniach polskich z języka greckiego dokonanych przez tych autorów.

Czytanie synoptyczne Ewangelii umożliwiają nam również wydania katolickie Ewangelii, w których zaznaczono w tekście gwiazdką, czy dany fragment Ewangelii jest synoptyczny (czyli, czy się powtarza), czy też nie. Odniesienie zaś do tekstów synoptycznych znajdujemy zazwyczaj pod czytany tekst danej Ewangelii (w przypisie)⁵⁵.

2. Klucz synoptyczny, według którego należy dziś czytać cztery Ewangelie kanoniczne, jednak nie wystarcza. Konieczne jest bowiem jeszcze inne spojrzenie na te Księgi, mianowicie **historiozbawcze**⁵⁶. Historia zbawienia obejmująca całe Pismo Święte – Stary i Nowy Testament, osiąga swój punkt kulminacyjny właśnie w Ewangeliiach o Jezusie Chrystusie. On bowiem jest kresem i celem całego Objawienia Bożego spisane w Biblii (por. Rz 10,4; 2Kor 3,14nn). **Klucz historiozbawczy** każe nam więc widzieć Stary Testament jako zapowiedź Nowego Testamentu, a Nowy Testament rozważać jako wypełnienie Starego Testamentu. Dlatego też Stary Testament należy interpretować mając na uwadze Nowy Testament, a szczególnie osobę i dzieło Jezusa Chrystusa, a więc Jego Ewangelie. Ewangelie bez zaplecza Starego Testamentu są trudne, a nawet niemożliwe do zrozumienia. Tę historiozbawczą lekturę Ewangelii ułatwiają wykazy miejsc paralelnych i nawiązań do tekstów ST, umieszczone na marginesach lub pod tekstem Ewangelii w przypisach. Przy lekturze Ewangelii należy więc sięgać do tych wskazanych tekstów ze Starego Testamentu i konfrontować je z czytany tekst⁵⁷.

Pomocą w historiozbawczym odczytaniu Ewangelii mogą służyć również opracowania historii zbawienia, dostępne także w języku polskim⁵⁸.

⁵⁰ A. H u c k, *Synopse der drei ersten Evangelien*, Tübingen 1970 (wyd.11); K. A l a n d, *Synopsis Quattuor Evangeliorum locis parallelis evangeliorum apocryphorum et patrum adhibitis*, Stuttgart 1973 (wyd.8).

⁵¹ W języku francuskim: P B e n o i t, M. E. B o i s m a r d, *Synopse des quatre évangiles en français*, Paris 1947; w języku niemieckim: C. H. P r e i s k e r, *Evangelien Synopse der Einheitsübersetzung*, Wuppertal 1983.

⁵² E. D ą b r o w s k i, *Synopsa łacińsko-polska czterech Ewangelii*, Poznań 1955.

⁵³ K. R o m a n i u k, *Synopsa polska czterech Ewangelii*, Wrocław 1987.

⁵⁴ M. W o j c i e c h o w s k i, dz. cyt.

⁵⁵ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 94 n.

⁵⁶ J. K u d a s i e w i c z, dz. cyt., s. 126 n.

⁵⁷ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 96.

⁵⁸ L. R. M o r a n, *Chrystus w historii zbawienia*, Warszawa 1982; S. d e D i é t r i c h, *Boży plan zbawienia (Przewodnik dla czytania Biblii)*, Warszawa 1967; A. I. ä p p l e, *Od Księgi Rodzaju do Ewangelii, Wprowadzenie do lektury Pisma Świętego*, Kraków 1977; K. R o m a n i u k, *Krótki zarys historii zbawienia*, Poznań 1979; T. J e l o n e k, *Biblijna historia zbawie-*

3. Te dwa klucze: synoptyczny i historiozbowczy, otwierając nam głębię i ukazując oryginalność Ewangelii, czynią nas wrażliwymi również na ich specyfikę. Ukazują więc ich różność, przy jednoczesnych podobieństwach. To zaś prowadzi nas do trzeciego klucza, każącego uwzględnić w czteropostaciowej Ewangelii – napisanej według Mateusza, Marka, Łukasza i Jana – odrębności wynikające z założeń redakcyjnych poszczególnych Ewangelistów. **Klucz redaktorski Ewangelisty** więc – to trzeci sposób odczytania dziś Ewangelii⁵⁹.

Ewangelia według Mateusza jest dobrą nowiną o Chrystusie i Jego Kościele. Jezus jest zapowiedzianym w Starym Testamencie Mesjaszem. Wypełnia On te zapowiedzi całym Swoim życiem, przynosząc Kościołowi – Nowemu i Prawdziwemu Izraelowi, nową Torę, nowe Boże Prawo, Boże Objawienie. Stary Lud Boży, Stary Izrael, niestety odrzucił to Boże wezwanie skierowane do niego przez Jezusa. Miejsce Starego Izraela zajął teraz Kościół, zbudowany przez Chrystusa na Dwunastu Apostołach, jak niegdyś, za czasów Mojżesza, Bóg – Jahwe zbudował Swoj Lud na Dwunastu Pokoleniach Izraela. Kościół ten, składający się tak z pogan jak i z Żydów, na czele z Piotrem, ma władzę wprowadzania do królestwa Bożego i ma wypełniać nakaz Chrystusa zmartwychwstałego: „Idźcie na cały świat, i czyńcie uczniami [Moimi] wszystkie narody, udzielając im chrztu [...]” (Mt 28,19). Tym głównym założeniem teologicznym Ewangelista podporządkował strukturę literacką swego dzieła. Jego technika kompozycyjna opiera się na symbolice liczb (2, 3, 5, 7), na stosowaniu zasady wypełniania się Pism, czyli wypełnienie zapowiedzi Starego Testamentu, oraz na pięciu zbiorach mów Jezusa przeplatanych narracją o innych wydarzeniach z Jego życia. Część pierwszą stanowi historia dzieciństwa Jezusa, w której Mateusz ukazuje odrzucenie Jezusa jako Mesjasza przez Naród Izraelski, a szukanie i uznanie Go przez pogan. W pięciu kolejnych częściach, stanowiących trzon Ewangelii Mateusza, obejmujących publiczną działalność Jezusa, znajdujemy pięć zbiorów Jego mów, na wzór *Pięcioksięgu* Mojżesza. Ostatnią część (siódmą) stanowi historia męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa⁶⁰. Chrystus, choć odrzucony został przez Swoj Naród, pozostaje stale obecny w Swoim Kościele, zapewniając: „Oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,20).

Ewangelia według Marka ukazuje nam Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, który objawia nam siebie, stosując metodę sekretu mesjańskiego. Jezus obawiając się bowiem fałszywego, czysto nacjonalistycznego i politycznego widzenia Mesjasza, unika rozgłosu i stara się połączyć nadziemską postać Syna Człowieczego, znaną z Dn 7,12nn, z zapowiadany przez Iz 50 i 53 cierpiącym Sługą Bożym (Jahwe). Jezus podejmując dro-

nia, Kraków 1987; E. Z a w i s z e w s k i, *Historia zbawienia*, Pelplin 1993; M. B e d n a r z, *Historia Zbawienia*, Tarnów 1994.

⁵⁹ J. K o z y r a, dz. cyt., s. 96.

⁶⁰ Tamże, s. 82 n., 96.

gę męki krzyżowej ukazał, jaka jest droga Syna Człowieczego. Otóż prowadzi ona przez mękę i krzyż do zmartwychwstania. Zmartwychwstanie Chrystusa jest więc kresem Jego sekretu mesjańskiego. Przez zmartwychwstanie Chrystusa dopiero jasne się stają wszystkie Jego czyny cudotwórcze, a szczególnie wypędzanie szatana i odpuszczanie grzechów. Zmartwychwstanie Chrystusa objawia bowiem dopiero w pełni prawdziwe mesjaństwo Jezusa jako Syna Bożego. Droga do zmartwychwstania prowadzi przez krzyż. Ta sama droga jest zadaniem dla Kościoła, który ma podjąć krzyż Chrystusa i iść za Nim. Kompozycja Ewangelii Marka uwzględnia strukturę geograficzną, ukazującą tereny działalności publicznej Jezusa w Galilei, po chrzcie Janowym w Jordanie, następnie podróż Jezusa do Jerozolimy i wreszcie wydarzenia w Jerozolimie z Jego męką, śmiercią i zmartwychwstaniem. Schemat ten wyraźnie nawiązuje do przekazu apostołskiego, znanego z Dz 2–5; 10; 13. Dla Marka jednak ojczyzną Ewangelii Jezusa jest Galilea, bardziej związana także z poganami. Dlatego Ewangelista Marek pisząc do Rzymian, a więc do pogan, widzi Chrystusa zmartwychwstałego, spotykającego się ze swoimi uczniami właśnie w Galilei (14,28; 16,7). Również według założeń redakcyjnych Marka, podane w centrum Ewangelii wyznanie wiary Piotra, że Jezus jest Mesjaszem (8,29), było zarazem wyznaniem wiary Kościoła i odpowiedzią na pytanie: kim jest Jezus? Jezus zaś wyjaśnia to swoje mesjaństwo przez podjęcie drogi cierpienia i śmierci prowadzącej do zmartwychwstania. Pełne więc wyznanie wiary w Jezusa Chrystusa, jako Syna Bożego możliwe jest dopiero w kontekście śmierci i zmartwychwstania. Dokonuje tego w imieniu Kościoła Rzymskiego, do którego ta Ewangelia jest skierowana, setnik rzymski pod krzyżem Jezusa po Jego śmierci (15,39)⁶¹. Jezus jest więc Mesjaszem jako Syn Boży, który podjął drogę cierpiącego Sługi, Syna Człowieczego. Ta droga przez mękę i krzyż doprowadziła Go do zmartwychwstania.

Ewangelia Łukasza to dobra nowina dla ubogich, grzeszników, skierowana do ludzi potrzebujących Bożej pomocy, ludzi poniżonych i pogardzanych, wdów, kobiet i sierot, ludzi słabych, starych i chorych, nie liczących się w starożytnym społeczeństwie, do ludzi liczących tylko na Boga i oczekujących od Niego zbawienia. Zbawicielem jest Jezus. Historia zbawienia w czasie Jezusa osiągnęła swój szczyt. Historia ludzkości – to historia zbawienia. Jezus Zbawiciel występuje w roli lekarza i dobrego pasterza oraz ojca przebaczonego i przyjaciela wszystkich. Pochylając się nad wszelką nędzą ludzką, nie gardzi nawet publicznymi grzesznikami, Samarytanami czy celnikami. Centralnym punktem historii zbawienia jest Jerozolima. Do Jerozolimy zdażał Jezus z Galilei, aby wypełnić Swą zbawczą misję. W Jerozolimie Jezus umarł i zmartwychwstał. Z Jerozolimy wyjdzie też misja apostołska zanosząca zbawienie na cały świat. Podróż Jezusa do Jerozolimy, podzielona przez Łukasza aż na trzy etapy,

⁶¹ Tamże, s. 76, 96.

stanowi zasadniczy trzon, w którym przedstawił wydarzenia i nauki Jezusa w Jego publicznej działalności (9,51–19,27). Jerozolima jest też na początku i na końcu Ewangelii, stanowiąc jej literacką ramę. Jerozolima więc jest miejscem centralnym związanym ze zbawieniem przyniesionym przez Chrystusa. Ostatnim głosem Starego Testamentu, będącym zapowiedzią zbawienia, jest Jan Chrzciciel. Stoi on na styku pełni czasu zbawienia rozpoczętego przez Jezusa. Dlatego Łukasz łączy te dwie postacie należące do dwóch różnych okresów zbawienia, wykazując, jak już od poczęcia Jan Chrzciciel i Jezus idą razem. Opis narodzenia, dzieciństwo i młodość Jana Chrzciciela i Jezusa stanowi swoisty wstęp do całej Ewangelii (1–2). Jest to więc kończący się wraz z Janem Chrzcicielem czas starotestamentalnej historii zbawienia, przechodzący w czas Jezusa, który jest centrum historii zbawienia. Czas Jezusa, ten środek czasu, dzieli Łukasz na trzy okresy: działalność Jezusa w Galilei; długa, trzyetapowa podróż do Jerozolimy oraz wydarzenia w Jerozolimie ukazujące historię męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa, ze szczególnym podkreśleniem spotkań z Chrystusem zmartwychwstałym w tym mieście. Czas Jezusa jest więc czasem zbawienia uniwersalnego. Życie Jezusa jest związane z historią świata. Otóż Jezus rodzi się w czasie spisu ludności obejmującego cały świat ówczesny – imperium rzymskie, rozporządzony przez cesarza Augusta Oktawiana (2,1nn). Ewangelista podaje szczegółowe daty i wymienia postacie historyczne związane z czasem działalności Jana Chrzciciela i Jezusa (Tyberiusz, Piłat, Annasz, Kajfasz – 3,1nn). Chrystus jest obecny i działa dalej zbawczo w swoim Kościele, a szczególnie wśród zgromadzonych na łamaniu chleba (uczniowie w Emaus – 24,13–35). Całe dzieło zbawcze Jezusa przeniknięte jest modlitwą. Jezus modli się sam i innych zachęca do modlitwy. Ewangelista wykorzystał również modlitwy pierwotnego Kościoła, przytaczając je w historii dzieciństwa Jezusa (1–2). Zwracając zaś uwagę na szczególną rolę Jerozolimy w dziele zbawczym Jezusa, Łukasz rozpoczyna i kończy swoją Ewangelię w miejscu kultu – w świątyni Jerozolimskiej. Sprawcą zbawienia dokonanego przez Jezusa jest według Łukasza Duch Święty. To On właśnie związany jest od początku do końca z wypełnianiem posłannictwa zbawczego Jezusa. Owocami zaś tej zbawczej działalności Jezusa napełnionego Duchem Świętym jest pokój i radość⁶².

Ewangelia według św. Jana jest inna od synoptycznych. Jest ona owocem długich refleksji i nauczania apostołskiego. Łączą one wydarzenia z życia Jezusa z teraźniejszością chrześcijańską, w jakiej żyją autor i adresaci. Idąc za wskazaniem Ewangelisty, możemy nazwać czwartą Ewangelię Księgą znaków (20,30nn), którym towarzyszą mowy Jezusa. Obok własnych wypowiedzi autora Ewangelii, spotykamy w niej również formuły katechetyczne i liturgiczne (pouczenia o chrzcie i eucharystii), a nawet hymn o Chrystusie Logosie – odwiecznym Synu Bożym, który się

⁶² Tamże, s. 85 nn., 96.

wcielił i żyje wśród nas (1,1–18). Szczególne miejsce w Ewangelii św. Jana zajmuje Księga męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa zwana także Księgą chwały (12–21). Najbardziej charakterystyczną cechą tej Ewangelii, różniącą ją od pozostałych, jest fakt, że Jezus sam objawia swoją tajemnicę jako Syna Bożego. On głównie przemawia. On się przedstawia, kim jest, objawiając swoją istotę i rolę, jaką spełnia dla wierzących w Niego. Jezus więc mówi, Ja jestem [z dodatkiem]: Dobrym Pasterzem, Bramą Owiec, Winnym Krzewem, Chlebem Życia, Światłością świata, Wodą żywą, Zmartwychwstaniem i Życiem, Droga, Prawdą i Życiem. Chrystus objawia nam Boga w Sobie; Siebie jako Syna Bożego. Czytelnicy tej Ewangelii mają uwierzyć, że objawiający się im Jezus jest Mesjaszem i Synem Bożym i aby przez tę wiarę mieli życie wieczne (20,31). W czwartej Ewangelii ważny jest też wątek typologiczny, odwołujący się do zapowiedzi Starego Testamentu, wypełnionych w życiu Jezusa, a także wątek liturgiczny, wskazujący, że Ewangelista nie bez powodu wiąże działalność publiczną Jezusa z obchodzonymi świętami żydowskimi, na które pielgrzymował On aż pięciokrotnie do Jerozolimy. Życie Jezusa ukazane zostało bowiem jako świętowanie, nawiązujące do Starego Testamentu, które jednak było zapowiedzią nowego i prawdziwego kultu, oddawanego Bogu w Duchu i Prawdzie, sprawowanego teraz w sakramentach Kościoła. Jezus Chrystus, prawdziwy Syn Boży zastąpił więc starotestamentalną świątynię wraz z jej kultem, wprowadzając nowy, sakramentalny kult i ogłaszając nowe stworzenie. Niemożliwe też jest właściwe zrozumienie wydarzeń i słów Jezusa bez pomocy Ducha Świętego i bez uwzględnienia faktu zmartwychwstania Chrystusa (2,19; 3,3nn; 7,37n; 14,25). Męka i zmartwychwstanie Jezusa jest Jego godziną i wywyższeniem. Zbawienie już jest dostępne dla ludzi wierzących w Jezusa. Jan nazywa je życiem wiecznym. Ciągłość między Jezusem historycznym a Chrystusem obecnym i zbawiającym w Kościele przez sakramenty sprawia Duch Święty. Jezus nazywa Go Parakletem – Pocieszycielem i Duchem Prawdy, który pozwoli uczniom Jezusa zrozumieć sens Jego życia i wprowadzi ich do pełni prawdy. Maryja zaś, Matka Jezusa, ukazana przez Ewangelistę na początku i na końcu działalności ziemskiej Jezusa jako Niewiasta z Protoewangelii (Rdz 3,14nn), nadal jest związana z Kościołem, dla którego jest Matką (2,1–11; 19,25nn)⁶³.

Ewangelia Jezusa czytana więc w czteropostaciowej formie według podanych tu wskazówek, trzech kluczy: **synoptycznego, historiozbawczego i redakcyjnego**, ukazuje nam pełniejszy i jakże bogaty obraz Jezusa Chrystusa. W ten sposób każdy z nas może spotkać się dziś z Jezusem, Synem Bożym, może uwierzyć w Niego i pogłębić swą wiarę, sięgając do jej źródeł, i wreszcie może pójść za Jezusem jako Jego uczeń i dawać o Nim dzisiejszemu światu świadectwo życia. Pełne zaś poznanie tajemnicy Chrystusa przez sięgnięcie do źródeł wiary dzięki Ewangeliom po-

⁶³ Tamże, s. 88–93.

zwala ukształtować swoje własne życie w wierze i głębiej uczestniczyć w historii zbawienia⁶⁴.

IL CARATTERE TEOLOGICO E BIOGRAFICO DEI VANGELI COME GENERE LETTERARIO

S o m m a r i o

Già papa Pio XII nel enciclica *Divino afflante Spiritu* scriveva, che nel ricerche bibliche si deve occuparsi gli generi letterari nella Bibbia. Anche nel insegnamenti del Consiglio Vaticano II si trovano informazioni degli generi letterari dei vangeli. Si dice delle tre tappe della formazione dei vangeli (*Sancta Mater Ecclesia e Dei verbum*). Il recente documento ecclesiastico, proclamato del avvenire il Grande Giubileo dell'anno 2000, sottolinea carattere così teologico come anche biografico dei vangeli. Perciò la nostra proposta è molto attuale.

Il problema del genero letterario dei vangeli risolveremmo dimostrando i tre tappe della formazione dei vangeli e che cosa significa il verbo vangelo nel ognuna tappa. Poi dicheremo del caratteristiche dei vangeli, i quali temi teologici sottolineano e quali ci sono elementi biografici. Al fine daremo i proposti della lettura dei Vangeli oggi.

Allora, il verbo vangelo (nel greco: euaggelion) nel Nuovo Testamento significa al primo, che cosa Gesù ha detto e fatto nella sua vita terrestre. Secondo, il vangelo significa tutta la tradizione apostolica quale proclamava le parole e fatti, che ha fatto Gesù, ma accomodando li ai bisogni delle concrete chiese. Al terzo, il vangelo significa il libro nel Nuovo Testamento e anche il genero letterario, quale c'è questa opera.

Il vangelo nel Nuovo Testamento c'è il nuovo genere letterario. Il contenuto dei vangeli c'è il messaggio della opera salvifica di Gesù Cristo. La sua morte e risurrezione dà ai uomini la salvezza eterna. I vangeli ci sono testimonianze della fede e della storia. Essi veramente dicono, che cosa Gesù in verità ha detto e fatto vivendo nel Palestina al inizio della era cristiana. La salvezza è fatta nella storia. Per questo i libri chi scrivono questi fatti hanno carattere storico e anche possiedono gli elementi delle biografie antiche. Questo storico e biografico attributo dei vangeli non nivela il suo carattere teologico. Comparando i vangeli con le biografie antiche, così ellenistiche, come giudaiche, troviamo numerose similitudine. Oggi siamo trapassati dal leggere i vangeli nel senso primitivo solo come descrizioni della vita di Gesù al trattarli criticamente anche come biografie antiche. Abbastanza molto ha detto sul quella proposta il ufficiale documento

⁶⁴ Takie zadanie wyznacza nam również papież Jan Paweł II w cytowanym już *Liście apostołskim Tertio millennio adveniente*, jak przypomina o tym Prezydent Komitetu Organizacyjnego Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, kard. R. Etchegaray w przedmowie do oficjalnego dokumentu Papieskiego Komitetu Obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000: *Jesus Chrystus, jedyny Zbawiciel świata, wczoraj, dziś i na wieki...*, s. 6 n.

del Pontificio Comitato della Celebrazione il Grande Giubileo dell'anno 2000: *Gesù Cristo, unico Salvatore del mondo, ieri, oggi e sempre*, pubblicato nell'anno 1997. Questo documento sottolinea, che per i recenti ricerche bibliche, che ha fatto per esempio R. A. Barridge, si deve vedere nei vangeli similitudine con le biografie antiche, come così: occuparsi solo la principale persona; scrivere o sulla tutta la sua vita, o solo alcune tappe; dire sull' insegnamento e caratteristiche della principale persona anche senza ordine cronologica. Così dice sui vangeli come biografie anche M. Wojciechowski.

Oppure prendendo gli vangeli come biografie antiche non possiamo oggi trattarli come così dette armonie dei vangeli, cominciando dal Diatessaron del Taziano. In quel momento hanno fatto dai 4 vangeli canonici una narrazione della vita di Gesù per gli usi catechistici e missionari. Purtroppo, nella armonia dei vangeli non si vede le specifiche ognuno d'essi e si cambia nella realtà l'immagine di Gesù nel singolo vangelo.

Allora, come ci sono oggi i nuovi progetti della lettura dei vangeli, nel posto armonia d'essi? Nel posto solo una visione su Gesù, quale si trova nell'armonia, si proporre leggere i 4 vangeli scritti per Matteo, Marco, Luca e Giovanni. Questi 4 libri canonici del Nuovo Testamento possiamo guardare insieme, quando si posa il testo d'essi accanto a loro nel modo parallelo. Nel quel momento possiamo leggere insieme i testi dei 4 vangeli, e questa lettura si chiama: sinottica. Un altro sguardo sui 4 vangeli prese il fatto, che tutta la Bibbia c'è storia della salvezza. Allora nel Nuovo Testamento, e anche nei vangeli, dobbiamo trovare le promesse dall'Antico Testamento, quale s'implorano nel Nuovo, e specialmente nella persona e vita di Gesù Cristo. Successiva lettura dei vangeli sottolinea le differenze nell'essi, quale ci sono il risultato i lavori redazionali dei singoli evangelisti. Il Marco scrive da Gesù Cristo come Figlio di Dio, chi fa numerosi miracoli, ma non c'è conosciuto chi è, fino alla sua morte sulla croce. Nel quel momento si finisce il mistero messianico di Gesù e il centurione romano dà la vera confessione della sua fede: in realtà Gesù c'è il Figlio di Dio. Luca mostra la storia della salvezza che nel tempo di Gesù si trova nella sua pienezza. Gesù come Salvatore di tutti, dà la buona novella ai poveri e peccatori, E questo c'è la grande gioia per tutti. Matteo dice da Gesù come il Messia, chi hanno promesso i Profeti nel Vecchio Testamento. Gesù, come il nuovo Mosé, insegna il nuovo popolo di Dio la nuova Legge. Il evangelista Giovanni, diversamente che gli altri redattori, parla da Gesù storico e nel stesso tempo da Gesù, chi insegna sul Padre e Spirito Santo, e opera nella Chiesa per i sacramenti (battesimo e Eucaristia). Per questo possiamo già oggi possedere la vita eterna. Dobbiamo solo credere nel Gesù Cristo, chi c'è Figlio di Dio. La vita cristiana, c'è oggi la celebrazione della nostra salvezza insieme con Gesù, chi sottomessa il vecchio colto nel tempio di Gerusalemme per suo corpo risorto. Perciò Gesù c'è per noi unica verità, via e vita.

Questi tre modi di lettura dei vangeli: sinotticamente, come storia della salvezza e prendendo i diverse redazioni d'essi danno a noi pienamente e nella ricchezza di modi possibilità d'incontrare con Gesù Cristo, credere nel Lui e dare a Lui la testimonianza per mondo.